

VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA AN'ANAVIYLIK VA ZAMONAVIYLIK

Zokirova Sohiba Muhtoraliyevna

Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Tojialiyeva Dilnoza Rasuljon qizi

Farg'ona davlat universiteti magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflardavatanparvarlik ruhida tarbiyalashda an'anaviylik va zamonaviylik jihatlari ochib berilgan

Kalit so'zlar: vatanparvarlik ruhi, boshlang'ich ta'lim, an'anaviylik va zamonaviylik.

Bugungi o'zgarishlar sharoitida yoshlarni har tomonlama sog'lom va barkamol qilib voyaga yetkazish nafaqat davlat siyosati darajasidagi vazifa, balki umummilliy strategiya hisoblanadi. Ularni ma'naviy va ma'rifiy jihatdan yetuk, milliy qadriyatlarimizni oqilona idrok etadigan, tafakkuri keng insonlar etib kamolga yetkazish, g'ururli va or-nomusli, fikr va g'oyalarini mustaqil ravishda aniq ifoda eta oladigan shaxslar sifatida rivojlantirish dolzarb ijtimoiy vazifadir. Ushbu maqsadlarga erishishda eng avvalo, an'anaviy va zamonaviy qarashlarni o'zaro uyg'unlashtirish muhimdir. Falsafiy tafakkurning ijtimoiy-siyosiy asoslari har qanday jamiyatning ijtimoiy ongini o'zgartirishga hamda uning pirovard maqsadlariga xizmat qilishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasining hozirgi davri, bundan keyingi taraqqiyoti va istiqboli hamda mustaqilligining ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, madaniy-ma'naviy zamin va qadriyatlarini mustahkamlash uchun yosh avlodga dunyo standartlari darajasida bilim berish hamda vatanparvarlik ruhda tarbiyalash har doim jamiyatning eng dolzarb muammolaridan bo'lib kelgan. Mazkur vazifalarni o'z o'rnida, to'la-to'kis amalga oshirilmagan taqdirda ijtimoiy taraqqiyot ham ta'minlanmaydi. Chunki jamiyat manfaati yo'lida o'zidagi barcha bilim, qobiliyat va iste'dodini baxshida etadigan o'z kasbi va yurtiga fidoyi, yuksak bilim va ko'nikmaga ega, mustahkam hayotiy pozitsiyasi shakllangan, tadbirli va ishbilarmon yetuk kadrlargina O'zbekistonni dunyodagi har tomonlama ilg'or davlatlar safiga chiqib borishini ta'minlab beradi.

Vatanga muhabbat shundan iboratki, har bir yosh avlodni ma'rifatli qilib voyaga yetkazish va yurt ravnaqi yo'liga safarbar etishdir. Shuning uchun Islomda haqiqiy fidoiylilik, bu ilm yo'lidagi jiddu-jahd hisoblanadi. Bu esa shubhasiz mamlakatning gullab yashnashiga ta'sir etadi.

Shuning uchun ham yoshlarda vatanparvarlikni tarbiyalashda ularning ijtimoiy mas'uliyatini oshirish, millat, xalq va vatan oldidagi majburiyatlarini tushuntirish talab etiladi. Mazkur jarayonda mas'uliyat falsafiy kategoriya sifatida ijtimoiy voqelikda insonning anglanilgan xatti-harakatlarini ifodalaydi. "Bu falsafiy kategoriya orqali insonlarning ijtimoiy-ma'naviy, moddiy-jismoniy, ruhiy-tabiiy mas'uliyat kabi xislatlari qamrab olinadi va tahlilga tortiladi"¹.

Mas'uliyatning ijtimoiy-ma'naviy funksiyasi turli zamon va makonga qarab o'zgacha mazmun kasb etib boradi. Bu bevosita shaxslararo, guruhlararo, davlat va jamiyatlararo munosabatlar tarzida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, shaxs ma'naviy taraqqiyotining har bir bosqichida o'z ifodasini topgan mas'uliyat darajasi ham o'zgarib boradi va shaxs ma'naviy faoliyati, uning turfa xususiyatlari bilan bir butunlikda kechadi. Demak, ijtimoiy mas'uliyat inson ma'naviy hayotining mazmun mohiyatini tashkil qiluvchi bosh omil hisoblanadi. Har bir shaxs o'zining vatan, xalq, jamiyat oldidagi fuqarolik burchi vijdon ishi ekanligini his qilmog'i lozim. Zero, o'z burchini, mas'uliyatini yaxshi his qilgan odamlarning xalq, yurt oldida obro'yi, qadr-qimmat, mavqeyi oshib, bunday shaxslarni barcha birday e'zozlaydi².

Mutafakkir olim Abdurauf Fitrat mas'uliyatni shaxsning "ma'naviy xatti – harakatlari majmui" sifatida talqin etadi³. Darhaqiqat, inson ma'naviy mavjudot ekan, uning xatti – harakatlarida ham ma'naviylik aks etishi tabiiy holdir. Shaxs qachon o'zining harakatlari oqibatini o'ylasa va buning uchun ma'naviy javobgarligini vijdonan his etsa, ana shunda mas'uliyat haqiqiy ma'naviy xatti-harakatlar majmuasiga aylanadi. F.A.Mamadaliyeva tadqiqotida: "Mas'uliyatda shaxsning o'ziga xos ma'naviy jihatlari namoyon bo'ladi. Masalan iymon-e'tiqodlilik, vijdoniylik, or-nomuslilik, irodalilik, ruhan poklik, samimiylik, g'ururlilik, insonparvarlik, vatanparvarlik"⁴. Demak, bugungi tahlikali bir davrda ma'naviy barkamol shaxsni shakllanishida mas'uliyatning o'rni beqiyos.

Yoshlarda mas'uliyatni o'stirish ularda mustaqillik, shijoatlilik, dominantlik, o'ziga ishonchlilikni shakllantirishga xizmat qiladi. Psixolog olim N.S.Safoyev, "Inson hayot qonuniyatlarini bilish va ularni o'z faoliyatida qo'llashga qodir ekan, demak shu

¹James W. Essays in Radical Empiricism. N.Y. 1922. P. 282. Lawler P.A.Pragmatism, Existentialism and Crisis in American Political Thought. - International Philosophical Quarterly.1980 Vol 20 №3. Прагматика и познание. Наука.1973.с 360

²Эргашев И.С. Шахс маънавий камолотида эркинлик ва ижтимоий масъулият уйғунлиги. номз. дисс. автореферати. – Тошкент: 2011. – Б. 12.

³Маънавий асосий тушунчалар изоҳли луғати. – Тошкент, 2010. – Б. 633.

⁴Мамадалиева Ф.А. Исломий қадриятларда шахс масъулияти муаммоси. Дисс. (PhD). – Тошкент: 2020, – Б. 17

nuqtai nazardan uning xulq-atvorini ijtimoiy me'yorlar bilan boshqarish mumkin. Qolaversa, inson o'z qilmishlari uchun mas'uliyatni his qilishi lozim"¹ – deb ta'kidlaydi.

Yana bir psixolog olimi N.Sagindikova “Mas'uliyat o'zi va boshqalar, jamoa oldidagi o'z xatti-harakatlari uchun mas'ullikni bo'yniga olib, shaxsning o'zini boshqarishi va xulq-atvorini shakllantiruvchi eng asosiy xarakter sifatidir”² – deb ta'riflab o'tadi.

“Mas'uliyat” arab tilidan olingan bo'lib, “javob bermoq”, “javobgar bo'lmoq” degan ma'nolarni anglatadi. Mas'uliyat tushunchasi Yevropa ilmida ilk bora falsafiy tushuncha sifatida XIX asrning 2-yarmidan boshlab qo'llanila boshlangan. “Mas'uliyat” tushunchasi birinchi marta falsafaga 1859 yilda Alfred Ben tomonidan kiritilgan³.

Psixolog olimi N.D.Sagindikova, “mas'uliyat o'zi va boshqalar, jamoa oldidagi o'z xatti – harakatlari uchun mas'ullikni bo'yniga olib, shaxsning o'zini o'zi boshqarishi va xulq-atvorini shakllantiruvchi eng asosiy xarakter sifatidir”⁴ – deya ta'rif beradi.

Bugun mamlakatimiz O'zbekistonda keng qamrovli islohotlar amalga oshirilayotgan bir davrda shaxsning jamiyat oldidagi mas'uliyatini yuksaltirish har qachongidan ham muhimligi namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, globallashtirish sharoiti ta'sirida avj olayotgan “ommaviy madaniyat” kabi tahdidlarga qarshi turishda shaxsda mas'uliyat tuyg'usini takomillashtirish bugungi davrning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Darhaqiqat, insonni hayvonot olamidani farqlovchi jihati bu unda mas'uliyat hissining mavjudligidadir. Mana shu mas'uliyat tuyg'usi orqali inson o'zining ma'naviy mavjudot ekanligini anglab boradi. Inson o'zining ma'naviy kamolot imkoniyatlarini yuzaga chiqarish lozimligini anglab yetgan sari o'zligini anglay boshlaydi. Har qanday insonni shaxs deb atay olish qiyin. Shaxsga ijtimoiylik xususiyatlari xos. “Insonlar shaxs bo'lib dunyoga kelmaydilar, ijtimoiylik xususiyatlari nasldan naslga o'tmaydi, balki kishilar ijtimoiy muhitda, jamiyatda shaxs bo'lib shakllanadilar. Inson jamiyatdagi kishilar bilan muloqoti jarayonida ijtimoiy munosabatlarga kirishadi va unda sekin asta individdan shaxsga aylana borish imkoniyati yuzaga keladi”⁵. Ijtimoiylashuv sababli insonda yangidan-yangi shaxsiy

¹Сафоев Н.С. Психологические особенности национального самосознания студенческой молодежи. автореф. дисс. ... док. псих. наук. –Ташкент, 2005, – С. 14.

²Сагиндикова Н.Д. Талабалар ўқув фаолиятида масъулиятнинг гендер хусусиятлари. (PhD) док. дисс. автореферати . – Тошкент, 2017, – Б. 13.

³Сагиндикова Н.Д. Талабалар ўқув фаолиятида масъулиятнинг гендер хусусиятлари. (PhD) док. дисс. автореферати . – Тошкент, 2017, – Б. 11.

⁴Сагиндикова Н.Д. Талабалар ўқув фаолиятида масъулиятнинг гендер хусусиятлари. (PhD) док. дисс. автореферати . – Тошкент, 2017, – Б. 12.

⁵Хуқукий нуқтаи назардан ҳам "шахс" тушунчаси "Ўз хатти-ҳаракатлари ва билдирган фикр-мулохазалари учун тўла жавобгарликни ўз зиммасига оладиган ёш даври"га тўғри келади (изоҳ ўзимизга тегишли).

xislatlar paydo bo'lad, ya'ni o'zining xatti-harakatlari uchun javob berish, o'zini o'zi nazorat qilish, o'zi-o'zini tarbiyalash, ijtimoiy faollik, mustahkam e'tiqodga, o'z dunyoqarashiga egalik, mustaqil qarorlar qabul qilish va o'z fikrlarini erkin bayon etish shaxsga xos xususiyatdir. Inson qachon o'zining oila a'zolari oldidagi, millat oldidagi, Vatan oldidagi, jamiyat oldidagi va, qolaversa, umuminsoniyat oldidagi mas'uliyatini jiddiy his etsa, uni tom ma'nodagi haqiqiy shaxs hisoblash mumkin. Shulardan kelib chiqib, shaxs mas'uliyati insonning haqiqiy mohiyatini belgilaydi, deb xulosa qilish mumkin.

Ma'lumki, jamiyat va mamlakatning barcha jabhalardagi rivojlanishida insonning ijtimoiy faoliyati, xususan, uning Vatan oldidagi mas'uliyati birinchi o'rinda turishi kerak. Ana shu jihat qancha yuqori bo'lsa butun jamiyatda farovon hayot kechirishga imkon yaratiladi, chunki jamiyatning eng katta boyligi ana shu insonlar va ularning go'zal fazilatlaridir. Agarda yuksak ma'naviyatli jamiyat shakllanishiga qat'iy ishongan, bunga chuqur e'tiqod etadigan kadrlar yetishtirilsa, avvalo shunday jamiyat bo'lishiga komil ishonchi va e'tiqodi bo'lgan imonli, barkamol insonlarni tarbiyalay olinsagina ana shu jamiyat va davlatda barqarorlik, farovonlik, osoyishtalik, taraqqiyot tezlashadi. Shuning uchun ham mamlakatimizda mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab, toki bugungi kunga qadar bu masalaga davlat siyosati darajasida qarab kelingan. "Bugungi kunda farzandlarimizning ma'naviy olamini yuksaltirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash"¹ masalasi biz uchun eng dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Abobakirova, O. (2020). INTERPRETATION OF THE PERIOD AND HEROES IN UZBEK CHILDREN'S STORIES. *Theoretical & Applied Science*, (5), 821-825.
2. Buzrukova, D. M. (2023). "Muhabbat" konseptining lingvomadaniy o'ziga xosligi. *FarDU. ILMIIY XABARLAR 1 (UDK: 811.161.1)*, 318-321.
3. Buzrukova, D. M. (2023). "MUHABBAT" HISSIY KONSEPTINING TURLI LINGVOMADANIYAT VAKILLARI IDROKIDAGI TASVIRI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIIY JURNALI*, 3(1), 178-183.
4. Gafurova, M. (2021). Intellectual and Cognitive Activities of School Pupils. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(2), 447-450.
5. Gafurova, M. A. (2021). Developing Cognitive Activities of Primary School Students based on an Innovative Approach. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(10), 236-242.

¹Сагиндикова Н.Д. Талабалар ўқув фаолиятида масъулиятнинг гендер хусусиятлари. (PhD) док. дисс. автореферати . – Тошкент, 2017, – Б. 13.

6. Gafurova, M. A. (2023). Development of Cognitive Activity of Elementary School Students in Mathematics Lessons. *Global Scientific Review*, 14, 35-39.
7. Gofurova, M. A. (2020). Развитие познавательной деятельности учащихся при решении задач. *Theoretical & Applied Science*, (1), 677-681.
8. Jo,rayev, V. T. (2019). The advantage of distance learning courses in the process of education. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 1(9), 220-224.
9. Jo'rayev, V. T. (2020). The role and advantages of distance courses in the innovative educational system. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(10), 434-439.
10. Jurayev, V. T. (2020). PEDAGOGICAL SOFTWARE IN THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF INFORMATICS IN AN INNOVATIVE ENVIRONMENT. *Theoretical & Applied Science*, (4), 182-185.
11. Mamurkhanovna, D. B. (2022). The Concept Of "Love" As An Important Element Of The Emotional World Landscape. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 7(5), 95-98.
12. Mukhtoralievna, Z. S. (2022). INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 162-165.
13. Mukhtoralievna, Z. S., & Odilovna, B. R. (2023). AGE AND PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASES OF SPEECH DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN. *Open Access Repository*, 4(2), 763-767.
14. Mukhtoralievna, Z. S., & Salimovna, R. M. (2022). HISTORY OF UZBEK FOLK GAMES. *Innovative Technologica: Methodical Research Journal*, 3(10), 191-198.
15. Mukhtoralievna, Z. S., & Tavakkalovna, A. G. (2022). History of Information Technologies in Education. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 359-363.
16. Muxtoraliyevna, Z. S., & Odilovna, B. R. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MULOQOT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY TUSHUNCHALARI VA XUSUSIYATLARI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(4), 147-152.
17. Shuhratovna, D. S. (2022). COGNITIVE LINGUISTICS AND NEUROLINGUISTICS. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(10), 308-321.
18. Teshaboyev, D., & Abdumutalova, M. (2023). BOSHLANG „ICH SINF DARSLIKLARIDA QO „LLANGAN XALQ OG“ZAKI IJODIYOTI NA“MUNALARIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(3), 37-42.

19. Tursunova, D. T., Abobakirova, O. N., Buzrukova, D. M., Mahmudova, O. T., Ubaydullayeva, Z. H., & Kholmatova, N. N. (2022). Principal Principles And Important Factors Of Student Women's Social Activity. *Journal of Positive School Psychology*, 6262- 6269.
20. Valijonovna, K. I., Rakhmatjonovich, T. D., & Mukhtoraliyevna, Z. S. (2022). Informational Technology at Education. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 6, 262-266.
21. Zokirov, M. T., & Dadabayeva, S. S. (2020). ABOUT THE ROLE OF LANGUAGES CONTACTS IN THE DEVELOPMENT OF LANGUAGES. *Theoretical & Applied Science*, (4), 687-691.
22. Zokirov, M. T., Zokirova, S. M., & Dadabayeva, S. S. (2021). About The Influence Of The Uzbek Language In Rishtan Tajik Dialects Of Ferghana Region. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(4).
23. Абобакирова, О. (2014). Особенности развития речи у дошкольников. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, (6-2), 76-78.
24. Абобакирова, О. Н. (2016). Особенности наглядно-образного мышления у детей с общим недоразвитием речи. *Молодой ученый*, (4), 734-736.
25. Абобакирова, О. Н. (2018). Формирование у старших дошкольников эстетических чувств средствами кукольного театра. *Молодой ученый*, (18), 148-150.
26. Бузрукова, Д. (2022). ҲИС-ТУЙҒУЛАР УНИВЕРСАЛЛИГИ ВА ҲИССИЙ-ЛИСОНИЙ ОЛАМ МАНЗАРАСИГА ПСИХОЛИНГВИСТИК ЁНДАШУВ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(11), 239-242.
27. Гафурова, М. А. (2022). МЕТОДЫ И ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКЕ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ. *Scientific Impulse*, 1(5), 598-602.
28. Тешабоев, Д. Р. (2022). ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШПРЕДИКАТИВ БИРЛИКЛАР ФАЛСАФИЙ МАЗМУН КАТЕГОРИЯСИ СИФАТИДА. *BARQARORLIK VA YETAKSHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 51-55.
29. Тешабоев, Д. Р. (2022). ЭРГАШ ГАПЛИ ҚЎШПРЕДИКАТИВ БИРЛИКЛАР ФАЛСАФИЙ НАРСА КАТАГЕРИЯСИ СИФАТИДА. *ЎТМОЎИ FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 25-30.
30. Тешабоев, Д. Р., & Ахмаджонова, М. Б. (2021). SON SO‘Z TURKUMINING BOSHLANG‘ICH SINF DARSLIKLARIDA IFODALANGAN SHAKLLARINI AKT ORQALI TUSHUNTIRISH. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 4(1- 1